

SHARQ XALQLARI FOLKLORI – MILLIY
QADRIYATLAR IN'IKOSI
XALQARO ILMIY KONFERENSIYA

ФОЛЬКЛОР НАРОДОВ ВОСТОКА - ОТРАЖЕНИЕ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ
МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

FOLKLORE OF THE PEOPLES OF THE EAST
- A REFLECTION OF NATIONAL VALUES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

TOSHKENT
2021-yil 16-oktabr

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

**SHARQ XALQLARI FOLKLORI - MILLIY
QADRIYATLAR IN'IKOSI**

IKKINCHI QISM

**ФОЛЬКЛОР НАРОДОВ ВОСТОКА-
ОТРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ**

2 ЧАСТЬ

**FOLKLORE OF THE PEOPLES OF THE EAST –
A REFLECTION OF NATIONAL VALUES**

PART 2

Toshkent 2021

O‘ZBEK FOLKLORIDA ANOR POETIK OBRAZINING SEMANTIK TALQINLARI

Rustamova Gavhar Bahron qizi

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti

Buxoro, O‘zbekiston Respublikasi

Annotasiya. Ushbu maqolada o‘zbek folklorida anor poetik obrazi badiiy ifoda etilgan hamda ushbu obraz bilan bog‘liq afsona, rivoyat, xalq qo‘shiqlari va topishmoqlar ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: o‘zbek folklori, daraxt, anor, ramziy obrazlar, urf-odat, hosildorlik.

Аннотация. В статье художественно выражен поэтический образ граната в узбекском фольклоре и научно проанализированы мифы, легенды, народные песни и загадки, связанные с этим изображением.

Ключевые слова: узбекский фольклор, дерево, гранат, символические образ, традиция, продуктивность.

Abstract. This article artistically expresses the poetic image of pomegranate in Uzbek folklore and scientifically analyzes the myths, legends, folk songs and riddles associated with this image.

Key words: Uzbek folklore, tree, pomegranate, symbolic images, tradition, productivity.

O‘zbek folklorida anor an‘anaviy ramziy obrazlardan biri sanaladi. Markaziy Osiyo xalqlari orasida anorga jannatiy daraxt sifatida qadim-qadimdan alohida ehtirom ko‘rsatib, e‘tiqod qilib kelingan. Boisi anor haqida muqaddas Qur‘oni Karimda ham oyatlar mavjud: U ikkisida (jannatda) meva, xurmo va anorlar bordir (Rahmon surasi, 68-oyat).

Anor faqatgina foydali meva emas. Shuningdek, u yer yuzidagi qadimiy madaniylashtirilgan o‘simlik hamdir. Taxmin qilinishicha, ibtidoiy odamlar yegan va o‘stirgan birinchi mevalardan hisoblanadi. Anor haqidagi ilk ma‘lumotlar esa eramizning III asrlariga taalluqli.

Nafaqat anor, umuman olganda, deyarli barcha mevali daraxtlar bilan bog‘liq e‘tiqodiy qarashlar juda uzoq yillik ildizlarga borib taqaladi hamda hosildorlik inonchlari bilan bog‘lanadi. Markaziy Osiyo xalqlarining islomgacha bo‘lgan e‘tiqodiy qarashlari va urf-odatlarini tadqiq etgan etnograf olim G.P.Snesarevning qayd etishicha, mevali daraxtlar yoki ularning ayrim turlari, mevasining xususiyatlari rag‘batlantiruvchi hisoblangan, keyinroq hosildorlik ramziga aylangan.

O'rta Osiyoda Zardushtiylik dinining muqaddas ma'budalaridan biri, hayot ilohasi Anaxitaning kelib chiqishi anor mevasidan ekanligi tasodifiy emas. Anor donalari o'zining mo'lligi bilan kishini hayratga soladi. Mana shu sababdan bo'lsa kerak, anor mevasi sehr-jodu maqsadida O'rta Osiyoda sovg'a uchun kashta vositasida tayyorlanadigan so'zanalarga tushirilgan. Ko'rinadiki, xalq orasida anor bilan bog'liq magik inonchlar ham mavjud bo'lgan.

Buxoro viloyati Romitan tumanidagi Qo'rg'on anori, Surxondaryoning Sara Osiyo anorlari, Farg'ona viloyatining Quva anori, Namangan viloyati Chust tumani bog'bonlari tomonidan yetishtirilgan anorlar dong'i qadimdan nafaqat respublikamiz, balki butun dunyoga tarqalgan. Zukko dehqonlar anor yetishtirishda yuksak darajada rivojlangan agrotexnikani qo'llaganlar. Ular bu borada magik urf-odatlariga ham amal qilganlar. Anor eng qadimdan o'ziga xos ilohiy ne'mat tarzida qadrlangan. Shuningdek, anor hosildorlik homiysi Anbar onaning atributi hisoblangan.

Xalqimizda anor daraxti bilan bog'liq bir qancha udumlar bor – bu daraxt istagan joyda gullayverishi mumkin, ammo u inson ko'zi tushmaydigan joyda meva tugadi, – deb hisoblashadi. Shu sababli anor ko'chatini bog'ning to'riga, taxminan uydan 100 metr nariga o'tqazishadi. A.Ashirovning ta'kidlashicha, vodiy dehqonlari anorni ko'pincha o'zgalar ko'zi tushmaydigan joyga, bog'ning chekkaroq yeriga ekanlar. Chunki ular tasavvurida ushbu meva magik xususiyatga ega bo'lib, gullaganda yot kishining nigohi tushsa urchimay qolar ekan. Anor mevasining yonidan ayol va qizlar o'tmasligi kerak. Chunki ular qizil kiyim kiyishadi, anor esa bu rangni yoqtirmaydi, mevasi to'kiladi. Bu yerda biz, shuningdek, ranglarning sehrli xususiyatlari borasidagi qarashlarga ham duch kelamiz.

Bu kabi urf-odatlar Navro'z bayrami munosabati bilan o'tkaziladigan marosimlar tarkibida ham saqlangan. Jumladan, daraxtlar bilan aloqador magik qarashlarni o'zida aks ettirgan Navro'z kuni dasturxon o'rtasiga turli daraxtlardan olingan yettita novdani qo'yish udumida tol, o'rik, behi jiyda kabi daraxt novdalari orasida anor novdasi ham bo'lgan.

Daraxtlarning insonga aylanishi yoki hayotning daraxtdan boshlanishi haqidagi afsonalar nafaqat o'zbek xalq og'zaki ijodida, balki dunyo xalqlari folklorida ham uchraydi. Masalan, qadimgi skif qabilasida shunday afsona mavjud bo'lgan: aytishlaricha, bir kishining ayoli vafot etadi. U o'zining Sid (ya'ni Anor) ismli qiziga uylanmoqchi

bo'ladi. Qiz bunday tahqirga chiday olmay o'zini o'ldiradi. Xudolar esa uni anor daraxtiga aylantiradilar . Doktor Odil Abu Nasr o'zining "O'simliklar tarixi" nomli kitobida anorning Yevropada tarqalishi bilan bog'liq quyidagi rivoyatni keltiradi: "Anor arablar bilan birgalikda Andalusiya kirib kelgan. Arablar Ispaniyani egallab, Aburrahmon ibn Muoviya Andalusiyaning boshqarayotgan paytda uning singlisi Umm al Asba' akasiga bir qator sovg'a-salomlar jo'natadi, ular orasida bir nechta anor mevalari ham bor edi. Sovg'alarni olgan shoh ularni xizmatkorlariga tarqatdi. Ja'far ismli bir kishiga esa anor tegdi. Jafar anorni tatib ko'rgach, anorning ta'mi unga juda ma'qul keldi. U avval bunday mevani sira yemagan yedi. Ja'far bu mevaning urug'larini bog'iga ekdi. Vaqt o'tishi bilan anor daraxti o'sdi. Ja'far bu daraxtning chiroyiga, qip-qizil gullariga mahliyo bo'lib, shoh saroyiga ham ektirdi. Natijada Andalusiya bu anor navi tarqalib, Ja'far anori deb nom oldi.

Odam alayhissalom Jannatdan quvilganda, unga 30 xil meva olishga ruxsat berilgan edi. Bulardan o'ntasi po'stloqli, o'ntasi danakli, yana o'ntasi danagi ham, po'stlog'i ham bo'lmagan mevalar edi. Po'stlog'i bor mevalar orasida anor ham bor edi. Shuning uchun ham anor jannatda o'sadigan mevalar qatoriga kiritiladi.

Hayot al-marom fi hujjat al-xisom" ("Bahs-munozara isbotida istaklar chegarasi") kitobida Abdurrazzoq, Muammar, az-Zubayr, Said ibn al-Musayyibdan quyidagi voqea keltiriladi: "Bir kuni tunda qattiq yomg'ir quydi, tong otgandan so'ng Muhammad s.a.v. Aliga aytdilar: Yur, al-Aqiqqa boramiz, u yerda o'rada yomg'ir suvi to'plangan bo'lishi kerak". Ular yo'lga tushdilar. Manzilga yetib borgandan so'ng Ali aytdi: "Ey Allox payg'ambari, nega yo'lga chiqishimizni kecha kechqurun aytmadingiz, men yegulik hozirlab qo'yar edim". Muhammad s.a.v. aytdilar: "Ey Ali, bu yerga bizni keltirgan Zot xaqqi, U bizlarni och qolishimizga yo'l ko'ymaydi". Shu paytda payg'ambarimiz oldilarida bir dasturxon paydo bo'ldi, unda inson ko'zi ko'rmagan g'aroyib anorlar bor edi. Ular uch po'stloqdai iborat bo'lib, biri oltin, biri kumush va biri marjondan edi. Payg'ambarimiz Aliga: "Bismilloh de va tanovul kil, ular sen olib kelishing mumkin bo'lgan ovqatdan yaxshiroqdir" dedilar. Ular anorni bo'ldilar, ularning donalari yoqut, marjon va zumraddan iborat edi. Shu paytda Ali ahli ayollari Fotima hamda o'g'illari Hasan va Husanni eslab qoldilar. U kishi uch dona anordan olib dasturxonga o'rab ko'ydilar. Birozdan keyin ular qaytib yo'lga chiqdilar, yo'llarida ikki saxoba uchrab qoldi. Sahobalar so'radilar: "Ey Alloh payg'ambari qaerdan kelyapsiz?" Ular: "Al-Aqiqdan kelyapmiz", dedilar. "Ey Allox

payg‘ambari, oldinrok aytganingizda, biz yegulik tayyorlar edik”, deyishdi. Payg‘ambarimiz: “Bizning bu yerda bo‘lishimizga sababchi bo‘lgan Zot bizni och qoldirmaydi”, deb javob berdilar. Shu paytda saxobalarning biri dasturxondan taralayotgan xushbo‘y hidni sezib koldi. Ali sahobalarni mehmon qilish uchun dasturxonni ochdilar. Ammo u yerda anor yo‘q edi. Ali qayg‘uga botdilar, ammo hech narsa qilishning imkoni yo‘q edi. Ular uyga qaytdilar. Ali uyga kirgach, dasturxondagi g‘alati shitirlashni sezidilar va dasturxonni ochsalar, yana o‘sha uchta anor turibdi! Darhol Fotima, Hasan va Husanga berdilar. Payg‘ambarimizga borib bo‘lib o‘tgan vokeani aytib bermoqchi bo‘ldilar. Payg‘ambarimiz u kishidan oldinroq: “Ey Ali, sen menga biror narsa aytmoqchimisani yoki mening aytganimni eshitasanmi?” – dedilar. Ali: “Ey Alloh payg‘ambari, ayting”, – dedilar. Shunda payg‘ambarimiz Alining uyida bo‘lgan voqeani o‘zlari aytib berdilar”.

Ko‘rinadiki, anor ham shifobaxsh o‘simlik, ham homiy kul’t sifatida xalqimiz e‘tiqodi va turmush tarzida mustahkam o‘rin egallagan. Shu bois, anor bilan bog‘liq tushlar ta‘birlariga ham ayricha e‘tibor qaratishadi. Bir kuni bir odam mashhur tush ta‘birchisi Ibn Siriyn oldiga keldi va: “Tushimda ko‘limda anor bor edi, buning ta‘biri nima?” – deb so‘radi. Ibn Siriyn: “Anor sen uylanadigan xotinni anglatadi. Agar sen uni yegan bo‘lsang – bu yaxshi belgi”, – dedi. Shuningdek, anor bilan bog‘liq boshqa ta‘birlar xam bor. Masalan, anor daraxtining tikanlarini tush ko‘rish, sabrliroq bo‘lishni anglatadi, nordon anor tashvish va g‘amga ishora; anor mevasi xotin, farzand yoki boylikni anglatadi; kimda kim tushida anor daraxtini kessa, o‘z qo‘li bilan boyligini yo‘qotgan bo‘ladi; tushida anor sotgan odam dunyo hayotini oxirat hayoti bilan almashtirgan bo‘ladi; tushida anor po‘stlog‘ini tozalagan odam kacallikdan forig‘ bo‘ladi va h.k. Anglashiladiki, anor bilan bog‘liq tushlar ta‘biri ham oila, farzand, va hosildorlik bilan bog‘liq xalq e‘tiqodining mahsulidir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, anor bilan bog‘liq e‘tiqodiy qarashlar juda uzoq yillik ildizlarga borib taqaladi hamda, asosan, hosildorlik inonchlari bilan bog‘lanadi. Anorning, umuman, daraxtlarning insonga aylanishi yoki hayotning daraxtdan boshlanishi haqidagi afsonalar nafaqat o‘zbek xalq og‘zaki ijodida, balki dunyo xalqlari fol’klorida ham uchraydi. Xalq qo‘shiqlarida uchraydigan anor obrazi sevgi-muhabbat, oila, farzand, hosildorlik g‘oyalarini o‘zida aks ettiradi.

Adabiyotlar

1. Alaviya M. O‘zbek xalq qo‘shiqlari. –T.: O‘zFA «Fan» nashriyoti, 1959. – 315 b. – B.28.
2. Ashirov A. O‘zbek xalqining qadimiy e’tiqod va marosimlari. – Toshkent: Alishyer Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007. –B.144.
3. Gulyor. Farg‘ona xalq qo‘shiqlari. To‘plovchi Hoshimjon Razzoqov. –Toshkent: G‘afur G‘ulom, 1967. –248 b.
4. Jo‘raev M., Sattiyeva D. O‘zbek folklorida hayot daraxti. – T.:Fan, 2010. – B.32.
5. Ismoilov Q. Anor bilan davolanish. – T.: Adabiyot uchqunlari, 2015. –96 b.
6. Musaqulov A. O‘zbek xalq lirikasi. – T.: Fan, 2010. – 307 b.
7. Snesev G.P. Xorazmliklarning musulmonlikdan avvalgi marosim va urf-odatlari. – Urganch: UrDU nashirlik bo‘limi, 2018. – 332 b. –B.192.
8. Фрезер Д.Д. Золотая ветвь. 2-изд. – М.: Политиздат, 1983. – С.110-139.
9. Чепелевецкая Г.Л. Сузани Узбекистана. Ташкент, 1961. С.71-72; 74-75.
10. Kur‘oni karim. O‘zbekcha izoxli tarjima va izoxlar muallifi Alouddin Mansur. – Toshkent: Sharq, 1991. – 496 b.

Sharipov Rustam Husniddinovich. Yashar Kamolning “Sevgi afsonasi” romanidagi mifologik unsurlarning o‘zbekcha tarjimada berilishi. Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi.....	252
Sherbekova Gavhar Yaxshiboevna. Buxoro nikoh to‘yi udumlarining unga aloqador marosim qo‘shiqlaridagi badiiy ifodasi. Buxoro, O‘zbekiston Respublikasi.....	259
Sabirova Nasiba Ergashevna. Xorazm dostonchiligining o‘ziga xos xususiyatlari(Baxshilar repertuari va ijrochilik mahorati). Urganch, O‘zbekiston Respublikasi.....	264
Umarova Nilufar Turapovna. Nazar Shukur va A‘zam O‘ktam ijodida xalq maqollarining lirik ifodasi. Qarshi, O‘zbekiston Respublikasi....	272
Soatova Nodira. “O‘tkan kunlar” romanida xalq dostonlarining epik tasvir an‘analari(“Tohir va Zuhra” dostoni misolida). Jizzax, O‘zbekiston Respublikasi.....	279
Rustamova Gavhar Bahron qizi. O‘zbek folklorida tut obrazi bilan bog‘liq udumlar ifodasi. Buxoro, O‘zbekiston Respublikasi.....	285
Турсунов Ибрагим Нуралиевич. Роль восточных исполнителей фольклорных произведений в развитии духовно-религиозных и нравственных ценностей народа.(на примере узбекских народных терма). Ташкент, Республика Узбекистан.....	290
Turoпова Parizod Shavkat qizi. “Qaytmas to‘lqinlar” romanida milliy qadriyatlar tasviri. Jizzax, O‘zbekiston Respublikasi.....	295
Turdimov Shomirza Ganievich. “Alpomish” dostonidagi yetakchi obrazlar semantikasi. Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi.....	299
Saydaxmedova Nigora Sulaymonovna. Muhammad Yusuf ijodidagi o‘zbek folklor motivlarini o‘rgatish. Namangan, O‘zbekiston Respublikasi.....	306
Салимова Дильнаваз Акмаловна. Перевоплощение национальных реалий в переводах стихотворений Гафура Гуляма. Джизак, Республики Узбекистан.....	311
Rustamova Gavhar Bahron qizi. O‘zbek folklorida anor obrazining semantic talqinlari. Buxoro, O‘zbekiston Respublikasi.....	319